

<http://digitium.uoc.edu>

Dossier «Orientalisme»

De micos i japonesos: mimetisme i anàstrofe en la representació orientalista*

Blai Guarné

Professor d'Antropologia del Departament d'Humanitats de la Universitat Pompeu Fabra (Barcelona) i del Departament d'Antropologia Social de la Universitat de Barcelona
blai.guarne@upf.edu

Data de presentació: novembre de 2007

Data d'acceptació: desembre de 2007

Data de publicació: maig de 2008

Citació recomanada:

GUARNÉ, Blai (2008). "De micos i japonesos: mimetisme i anàstrofe en la representació orientalista". *Digitium*, núm. 10 [article en línia]. DOI: <http://dx.doi.org/10.7238/d.v0i10.513>

Resum

Es presenten algunes línies de treball d'un projecte en curs sobre les implicacions de l'orientalisme en la representació estereotípica del Japó per mitjà de l'anàlisi dels discursos de la paradoxa i de la civilització inversa, i la consideració de les estratègies d'animalització de l'Altre en la literatura de viatges de Pierre Loti i l'obra de ficció de Pierre Boulle.

Paraules clau

animalització, paradoxa cultural, civilització inversa, mimesi colonial, orientalisme, *El planeta dels simis*, Japó

Abstract

A number of lines of investigation are presented from a current project into the implications of Orientalism in the stereotypical representation of Japan through the analysis of the discourses of the paradox and inverse civilisation, and the consideration of the animalisation strategies of the Other in the travel literature of Pierre Loti and the fiction of Pierre Boulle.

Keywords

animalisation, cultural paradox, inverse civilisation, colonial mimesis, Orientalism, *Planet of the Apes*, Japan

* Alguns punts d'aquest article han estat discutits prèviament a B. Guarné (2008), «Imágenes ominosas. Escarnios e injurias en la representación de la "mujer japonesa"», a: E. Barlés; D. Almazán (coords.). *La mujer japonesa: realidad y mito*. Saragossa: Asociación de Estudios Japoneses en España (AEJE) / Universitat de Saragossa.

*If you want to know who we are,
We are gentlemen of Japan:
On many a vase and jar
On many a screen and fan,
We figure in lively paint:
Our attitude's queer and quaint-
You're wrong if you think it ain't, oh!*

The El Mikado, W. S. Gilbert

*There is nothing surprising in the fact that
the same people who arrange chrysanthemums
cast swords.*

The Interpretation of Cultures, C. Geertz

Orientalisme i mimesi colonial

Per conegut, no deixa de sorprendre l'extraordinari potencial de penetració del discurs orientalista, capaç de convertir l'Altre en allò que li imputa. El joc de poder i coneixement de l'orientalisme defineix i configura les condicions de possibilitat d'un Altre colonitzat, l'existència del qual és reduïda a la reproducció obsessiva d'un repertori d'imatges estereotípiques, tan ambivalents com duradores (H. K. Bhabha, 1983); un conjunt d'estampes fetitxe per mitjà de les quals el colonitzat esdevé l'evidència incontrovertible de la inferioritat que li és atribuïda.

Aquesta inferioritat troba el seu *punctum* representacional en la mixtificació simiesca del colonitzat. D'implicacions històriques

profundes (W. D. Jordan, 1968), la imatge del mico va constituir una fèrtil metàfora tant en la justificació de l'empresa colonial com en la negació de les seves conseqüències.¹ Dos elements fonamentals van avalar aquesta posició nuclear: d'una banda, el primitivisme evolutiu com a característica simètrica i inversa a la superioritat civilitzadora del colonitzador; d'una altra, el seu potencial pedagògic en la reforma i transformació del colonitzat. La imitació del mico va constituir així un arquetip de la immaduresa natural de l'Altre i alhora un instrument de primer ordre per a la seva correcció: el mitjà pel qual resultava possible la incorporació de la civilització fins i tot entre els més maldestres i endarrerits dels seus beneficiaris.

Des de mitjan segle XIX, la imitació va comportar un concepte clau en el debat sobre l'evolució cultural, articulats en la confluència de les ciències naturals i socials. Un segle abans, la classificació racial de Linné havia establert les bases de l'estudi evolutiu amb la vinculació pionera de micos i homes.² La superació del model evolutiu de Lamarck per la concepció de la selecció natural de Darwin permetria identificar en la imitació una estratègia d'aprenentatge i d'adaptació comuna a tots els animals. Rere l'estela de les tesis evolucionistes, els treballs de Romanes des de la psicologia comparada, la psicologia ètnica de Letourneau i també la psicologia dels pobles i les masses de Le Bon contribuirien a l'establiment d'homologies entre primatisme, primitivisme, subdesenvolupament mental i infantesa (N. Dias, 2005). Al final de segle, *Les lois de l'imitation* (1890), de Gabriel Tarde,³ valorarien un comportament el potencial de transmissió del qual constituiria una *causa célèbre* en el debat intel·lectual amb Émile Durkheim⁴ (1897). Només la genialitat de Marcel Mauss (1936), superat ja el primer quart del segle XX, aconseguiria una integració complexa de la sociologia, la psicologia i la biologia en la reflexió cultural sobre les pràctiques imitatives.⁵

1. «It was a strange and eventually tragic happenstance of nature that the Negro's homeland was the habitat of the animal which in appearance most resembles man. The animal called "orang-outang" by contemporaries (actually the chimpanzee) was native to those parts of western Africa where the early slave trade was heavily concentrated. Though Englishmen were acquainted (for the most part vicariously) with monkeys and baboons, they were unfamiliar with tailless apes who walked about like men. Accordingly, it happened that Englishmen were introduced to the anthropoid apes and to Negroes at the same time and in the same place. The startlingly human appearance and movements of the "ape" – a generic term though often used as a synonym for the "orang outang" – aroused some curious speculations (W.D. Jordan, 1968, pp. 28-29).
2. Era aquest un context científic que creia haver trobat en la noció de *raça* una sòlida base per a la classificació humana. Linné, *Systema Naturae* (1735); Bufón, *Histoire naturelle* (1749); Blumenbach, *De Generis Humani Varietate Nativa Liber* (1775); Cuvier, *Le règne animal distribué d'après son organisation* (1816).
3. Tarde defineix la imitació com «la acció a distància de un espíritu sobre otro, una acció que consisteix en una reproducció casi fotogràfica de un cliché cerebral per la placa sensible de otro cerebro o del mismo cerebro si se trata de la imitació de sí mismo [...] Lo psicológico se explica por lo social, precisamente porque lo social nace de lo psicológico [...] Yo entiendo por imitación, toda impresión de fotografía inter-espiritual, por decirlo así, sea o no volitiva, pasiva o activa» (G. Tarde, 1907, pàg. 4).
4. «Hay imitación cuando un acto tiene como antecedente inmediato la representación de otro acto semejante, anteriormente realizado por otro, sin que entre esta representación y la ejecución se intercale ninguna operación intelectual, explícita o implícita, que se relacione con los caracteres intrínsecos de los actos reproducidos» (E. Durkheim, 1998, pàg. 112).
5. Va ser en el seu estudi de les tècniques corporals on Mauss va exposar aquesta idea: «Yo he llegado a la conclusión de que no se puede llegar a tener un punto de vista claro sobre estos hechos, la carrera, la natación, etc., si no se tiene en cuenta una triple consideración, en lugar de una consideración única, ya sea física o mecánica, como puede serlo una teoría anatómica o fisiológica del andar o que por el contrario sea sociológica o psicológica, lo que hace falta es un triple punto de vista, el del "hombre total"». Mauss reconeix en l'acte imitatiu una triple dimensió: social, psicològica i biològica. «El conjunto, el todo, queda condicionado por los tres elementos indisolublemente mezclados» (M. Mauss, 1971, pàg. 340).

<http://digithum.uoc.edu>

De micos i japonesos: mimetisme i anàstrofe...

Però els ressorts representacionals de la imitació s'havien establert d'una manera profunda en l'imaginari de dominació colonial. La imatge del «negre», del *coolie*, de l'oriental, era cridada a dur a terme un procés de reforma en el qual la mimesi del colonitzador seria vista com la darrera de les seves conseqüències, quan en realitat en constituïa la primera i més persistent de les amenaces.

En el sistema colonial, la dignitat universal del colonitzador només resultava escenificable en relació amb la inferioritat natural d'un Altre comparsa del projecte civilitzador. Es tractava d'una relació fundada en el manteniment de la *bonne distance* (E. Saada, 2005), la distinció manifesta entre el reformador i el reformat, l'oficial i el subaltern, l'original i la còpia, com a mitjà per a fer d'aquest últim una «authorized version of Otherness» (H. K. Bhabha, 1984). Un impossible esforç per «la semejanza», per «convertirse en otro» (A. Memmi, 1971, pàg. 186-189), transformava el colonitzat en una còpia subalterna del colonitzador, cosa que el precipitava al desequilibri d'una «no-existencia» (F. Fanon, 1993, pàg. 139) travada en la renegació constant de la pròpia identitat.⁶

Paradoxalment, la discursivitat colonial contenia el germen de la seva pròpia subversió. Rere els seus valors més pregons, la reforma del colonitzat només resultava eficaç en la superfície, delimitada a un nivell de mecanicisme que, evitant-ne la mutació en un igual, el mantenia en un estat de «colonizado puro» (A. Memmi, 1971, pàg. 146).⁷ Però la pràctica imitativa implicava una incontrolable competència en ús, cosa que diluïa la diferència entre imitador i imitat. La imitació *trop bien* (E. Saada, 2005) del colonitzador pel colonitzat es revelaria així com un efecte més inquietant i torbador que el seu propi fracàs. Si d'una banda provava l'eclosió d'un sistema que negava al colonitzat l'originalitat que s'arrogava com a pròpia, de l'altra l'esquerdava registrant-lo en un escenari pertorbador: la desarticulació dels seus privilegis. D'aquesta manera, la imitació constituïa alhora «un vecteur essentiel de l'assimilation des indigènes et une menace pour la reproduction des identités européennes outre-mer» (E. Saada, 2005, pàg. 29).

Més enllà de l'encoratjada mimesi del colonitzador, el colonitzat, un Altre reconeixible en tant que «subject of a difference that is almost the same, but not quite» (H. K. Bhabha, 1995, pàg. 86), integrava així una presència amenaçadora en la tensió

mimètica amb l'occidental.⁸ Una semblança inquietantment propera a l'equivalència en feia un subjecte d'ambivalència inscrit entre la mimesi i el mimetisme, la rèplica i la replicació, la còpia i la paròdia. En darrer terme, la imitació del metropolità significava una estranya victòria que presagiava una inexorable derrota.⁹ En aquest context, la imatge del mico contribuiria a restablir la confiança d'un discurs que trobava en la «pantomima simiesca» (A. Memmi, 1971, pàg. 146) un fructífer mitjà per a reduir l'ansietat per la reeixida metropolització del colonitzat.

«Al esfuerzo obstinado del colonizado por superar el desprecio (que merecen su atraso, su debilidad, su otredad, tiene que admitirlo), a su sumisión admirativa, a su empeño aplicado de confundirse con el colonizador, de vestirse igual que él, de hablar y comportarse como él, incluso en sus tics y en su manera de cortejar a las mujeres, el colonizador opone un segundo desprecio: *la ridiculización*. Afirma y explica al colonizado que esos esfuerzos son inútiles y que sólo le otorgan un rasgo complementario: el ridículo. Pues nunca llegará a identificarse con él, ni siquiera a reproducir correctamente su papel. En el mejor de los casos, si no quiere herir demasiado al colonizado, el colonizador utilizará toda su metafísica caracterológica. Los temperamentos de los pueblos son incompatibles; en cada gesto subyace el alma entera de la raza, etc. Más brutalmente, llegará a decir que el colonizado sólo es un mono. Y cuanto más sutil es el mono, cuanto mejor imita, más se solivianta el colonizador. Con la precisión y el olfato agudizado que desarrolla la malevolencia, rastreará el matiz revelador de las ropas y el lenguaje, la “falta de gusto” que siempre se acaba por descubrir. Un hombre a caballo entre dos culturas difícilmente está bien sentado, y es lógico que el colonizado no encuentre siempre el *tono exacto*» (A. Memmi, 1971, pàg. 190-191).

L'acusació d'impostura, d'imitació grotesca o simulació subversiva degradava així el colonitzat al nivell de la mera còpia, la qual cosa possibilitava la preservació del domini, del *privilegi* del colonitzador en el *drama colonial* (A. Memmi, 1971, pàg. 211). El cas japonès resulta especialment revelador. Sense haver estat colonitzat formalment, el Japó s'integraria amb la força d'un igual en l'ordre europeu-atlàntic que va imposar la seva obertura a la

6. Podem veure en aquest exercici la violència que integra el *desig mimètic*, en el sentit exposat per R. Girard (1978).

7. Com un «ser de carencia» (A. Memmi, 1971, pàg. 175), «fuera de la historia y la sociedad» (A. Memmi, 1971, pàg. 155). «La verdadera, la primera razón de la mayoría de sus carencias, es la siguiente: el colonialista no se ha decidido en ningún momento a transformar la colonia a imagen de la metrópoli ni el colonizado a su imagen. *No puede admitir tal semejanza, que destruiría el principio mismo de privilegios*» (A. Memmi, 1971, pàg. 127-128).

8. Una *neguitejant partial presence* (H. K. Bhabha, 1995, pàg. 88) que abismava la superioritat del colonitzador en l'insondable *mimetic vertigo* referit per M. Taussig (1993, pàg. 237).

9. En un sentit proper, B. Fuchs (2003) ha analitzat com la imitació va erosionar el poder imperial des del començament del colonialisme europeu: «By exposing the constructedness of homogeneity, challenging and ironizing narratives of difference, and effectively enabling subjects to cross boundaries, mimesis introduces or reserves cultural variance under the guise of similarity» (B. Fuchs, 2003, pàg. 166).

<http://digithum.uoc.edu>

De micos i japonesos: mimetisme i anàstrofe...

segona meitat del segle XIX. En aquest procés, l'imaginari colonial hauria d'articular formes de dominació particulars que emmotllessin el Japó a la idea d'«oriental» configurada en l'«absolute and systematic difference between the West, which is rational, developed, humane, superior, and the Orient, which is aberrant, undeveloped, inferior» (E. Said, 1980, pàg. 300).

Essencialitzar el Japó en els termes d'una caracterització peculiar, insòlita i paradoxal constituiria una estratègia fecunda per a embeure'n l'entitat en l'ordre polític articulat per l'orientalisme «as a Western style for dominating, restructuring, and having authority over the Orient» (E. Said, 1980, pàg. 3). Un ordre basat en la dicotomia no-Occident/Occident, premodern/modern, particular/universal (N. Sakai, 1988),¹⁰ que configura el «no-Occident» des de la manca d'una cosa que el defineix negativament davant la completitud occidental (B. Turner, 1994).¹¹

El Japó integraria així un Orient que seria orientatitzat «not only because it was discovered to be "Oriental" in all those ways considered common place by an average nineteenth-century European, but also because it could be -that is, submitted to being-made Oriental» (E. Said, 1980, pàgs. 5-6). En aquest projecte polític, els discursos de la paradoxa i de la civilització inversa (B. Guarné, 2007b) constituïren estratègies representacionals¹² de primer ordre en la caracterització del Japó.

De la paradoxa a l'oxímoron japonès

El llenguatge essencial de la paradoxa va constituir històricament un mitjà singular en la representació occidental del Japó, recorrent els diversos nivells entre la contradicció i l'antagonisme. Les primeres cròniques dels missioners jesuïtes testimonien ja la dificultat d'acomodar-ne l'experiència a les premisses de la dicotomia salvatge/civilitzat que integrava la manera de classificar del món en el segle XVI.

La societat trobada presentava molts dels elements atribuïts al salvatgisme dels infidels: llunyania geogràfica, costums estranys,

«aberrants» i, evidentment, la ignorància de la «fe verdadera», però la seva presència resultava paradoxal en una cultura sensible a les arts i a les lletres, organitzada en formes jeràrquiques de govern, amb institucions religioses i un alt sentit de l'honor; elements de civilització excloentment atribuïts a l'Europa cristiana. La complexitat cultural de la troballa i, fonamentalment, la capacitat d'advertir-la dels seus cronistes van conformar la imatge del Japó en una paradoxa, encara més, en un oxímoron, fins a l'extrem d'instituir-se en la seva caracterització les formes particulars d'aquest discurs.

Tradicionalment emprat en la descripció dels pobles no europeus,¹³ el recurs de la contraposició adquiriria així característiques específiques en la representació idiosincràtica del Japó. Tant les *contrarietats* assenyalades per Alessandro Valignano¹⁴ (1583, 1592) com les *contradiccions* consignades per Luís Fróis¹⁵ (1585) emfatitzaven la idea d'un Japó oposat a Europa, però no per això qualificable de «salvatge» o «bàrbar». Lluny d'aquestes nocions, el Japó només resultava desxifrabable en el seu antagonisme amb Europa. L'estructura de la contraposició contribuiria així a configurar «el japonès» en una imatge especular, simètrica i inversa a la de «l'europeu». Des de llavors, l'imaginari occidental de l'exòtic representaria el Japó com una anàstrofe cultural, entre la fascinació pel peculiar i el desassossec per l'equivalent.

Resulta significatiu que aquest discurs es reproduís amb el pas del temps. En darrer terme, l'establiment d'un patró de correspondències formals entre Europa i el Japó implicava el reconeixement d'una relació d'equivalència, una cosa que s'apropava sensiblement al tempteig de la posició central d'Occident al món. Després de l'obertura forçada del Japó al segle XIX, les homologies resultaven difícilment conjugables amb la geografia de dominació imperial configurada en l'esperit de «the West and the rest» (S. Hall, 1992). En aquest context, la impossibilitat de capturar una realitat que eludia obstinadament l'imaginari de dominació colonial donaria lloc a un estranyament absolut. La cèlebre entrada *topsy-turvydom* ['de cap per avall'] de l'obra *Things Japanese* (1890), de Basil Hall Chamberlain, testimonia la consagració intel·lectual d'aquesta ca-

10. «After all, what we normally call *universalism* is a particularism thinking itself as universalism, it is doubtful whether universalism could ever exist otherwise» (N. Sakai, 1997, pàg. 157).

11. B. Guarné (2007a).

12. **Formes particulars de representació articulades en règims de veritat**, en el sentit foucaultí, implicats en la construcció estereotípica de l'Altre.

13. **Com exposen J. Bestard et al.** (1987), des del segle XV, navegants i religiosos europeus havien recorregut en les seves descripcions a la fórmula antitètica del nosaltres/ells. L'estructura de la contraposició permetia descodificar en termes propers els pobles descoberts mitjançant una doble distorsió que allora que condemnava les diferències com a desviacions tractava de descobrir similituds, sense per això deixar de concebre aquestes societats com a «salvatges».

14. «**Tienen también otros ritos y costumbres tan diferentes de todas las otras naciones que parece que estudiaron de propósito cómo no se conforman con ninguna gente.** No se puede imaginar lo que acerca de esto pasa, porque realmente se puede decir que Japón es un mundo al revés de cómo corre en Europa» (A. Valignano, 1954, pàg. 33).

15. «La gente de Europa se deleita con el pescado asado y cocido; los japoneses gustan mucho más de comérselo crudo [...] Nuestros cerezos dan muchas y hermosas cerezas, los de Japón dan muy pequeñas y amargas cerezas, y muy hermosas flores que los japoneses estiman [...] Las [mujeres] de Europa trabajan con todos los medios y artificios para blanquearse los dientes; las japonesas trabajan con hiego y vinagre para hacer la boca y los dientes negros [...] Nosotros enterramos a nuestros difuntos; los japoneses, en su mayor parte, los quemamos» (L. Fróis, 2003, pàg. 121-130).

<http://digithum.uoc.edu>

De micos i japonesos: mimetisme i anàstrofe...

racterització extravagant.¹⁶ A falta de poder ser ajustat a l'ordre de la pròpia classificació, el Japó es representaria com una paradoxa en la qual tant el sublim com el grotesc semblaven possibles.

Entre la metàfora i la realitat

L'obra de l'escriptor francès Pierre Loti¹⁷ constitueix una expressió paradigmàtica de la configuració literària d'aquest imaginari.¹⁸ Loti, *l'enchanteur du japonisme*, serà responsable d'alguns dels passatges més duradors en la caracterització estereotípica del Japó. En els seus escrits trobem, entre d'altres, la imatge de la dona japonesa com a libèl·lula i papallona, origen d'una infinitat d'adaptacions posteriors.¹⁹ El Japó descrit per Loti és l'escenari d'un *déjà vu* continu,²⁰ un país «d'encantament i màgia», de casetes de te, fanalets, para-sols i estels de paper, pipes fumjants i licors gelats d'essències de flors, la «sorprenent pàtria de totes les extravagàncies» sumida en la intensa «remor de les cigales».

A les seves obres *Madame Chrysanthème* (1887) i *Japoneries d'automne* (1889),²¹ les imatges del que és «occidental» i el que és «oriental» configuren la descripció sensualista d'un paisatge dominat per la mirada narcisista de l'uropeu. Una mirada expressada en formes narratives concretes que inscriuran el Japó en les categories imaginàries de l'orientalisme.²² Com a recursos metafòrics, l'articulació obsessiva del diminutiu²³ i la pràctica sostinguda de l'animalització confinaran «el japonès» al pol «oriental» de l'equació Occident/Orient; equació representada en episodis particulars com el matrimoni «morganàtic» entre Loti

Fotografia de Pierre Loti al jardí de la seva mansió a Rochefort (França)

i *Chrysanthème*, expressió de la desigualtat modern/tradicional en la fórmula masculí/femení.

16. «The whole method of treating horses is the opposite of ours [...] They carry babies, not in their arms, but on their backs [...] Japanese keys turn in instead of out, and Japanese carpenters saw and plane towards, instead of away from, themselves [...] When building a house, the Japanese construct the roof first [...] Japanese women needle their thread instead of threading their needle, and that instead of running the needle through the cloth, they hold it still and run the cloth upon it. Another lady, long resident in Tôkyô, says that the impulse of her Japanese maids is always to sew on cuffs, frills, and other similar things, topsy-turvy and inside out. If that is not the ne plus ultra of contrariety, what is? [...] Strangest of all, after bath the Japanese dry themselves with a damp towel!» (B. H. Chamberlain, 1905, pàg. 481-482).
17. Pseudònim de Louis Marie Julien Viaud (1850-1923).
18. «Siempre lo raro, sea como sea, lo extravagante, lo macabro. Por todas partes, objetos con sorpresa que parecen ser concepciones incomprensibles de cerebros conformados al revés de los nuestros...» (P. Loti, 1925, pàg. 92). «¡Cuán lejos estamos de este pueblo japonés! ¡Cuán de distinta raza somos!» (P. Loti, 1925, pàg. 224-225).
19. La imatge de la libèl·lula prefigura la papallona de les diferents versions d'aquesta obra en l'adaptació musical d'André Messager (1893), com també en el relat *Madame Butterfly*, de John Luther Long (1898), i en la versió teatral de David Belasco (1900), precedent de la cèlebre òpera de Puccini (1904). «... Dormía boca abajo, sobre las esteras. Su alto tocado y sus horquillas de concha resaltaban sobre el conjunto de su cuerpo tendido. La pequeña cola de su túnica prolongaba su cuerpecito delicado. Sus brazos estaban tendidos en cruz y sus mangas desplegadas como alas. Su larga guitarra yacía a su lado. Parecía un hada muerta. O, mejor aún, parecía una gran libélula azul que hubiera caído allí y que se la hubiese elevado [...] ¡Qué lástima que la pequeña Crisantemo no pudiese dormir siempre! ¡Resulta tan decorativa, presentada de este modo! Y así, al menos, no me fastidia» (P. Loti, 1925, pàg. 107-108). «Sus frágiles cuerpos, dotados de una gracia exótica, están asfixiados por telas rígidas y por fajas huecas, cuyos extremos caen como alas fatigadas. Me hacen pensar, no sé por qué, en grandes insectos raros. Sus vestidos de dibujos extraordinarios tienen algo del abigarrado oscuro de las mariposas nocturnas» (P. Loti, 1925, pàg. 224).
20. Loti té la sensació de ser «plenamente dentro del mundito imaginado, artificial, que conocía ya por las pinturas de las lacas y de las porcelanas. ¡Es exacto! [...] Yo había adivinado este Japón mucho tiempo antes de venir a él» (P. Loti, 1925, pàg. 38-39).
21. També forma part d'aquest estudi la consideració de *La Troisième Jeunesse de Madame Prune* (1905).
22. Desenvolupa aquesta qüestió d'una manera més detallada a B. Guarné (2008), «Imágenes ominosas. Escarnios e injurias en la representación de la "mujer japonesa"», a: E. Barlés; D. Almazán (coords.), *La mujer japonesa: Realidad y mito*, Saragossa: Asociación de Estudios Japoneses en España (AEJE) / Universitat de Saragossa.
23. Que Loti considera una «imagen física y moral de Japón» (P. Loti, 1925, pàg. 216).

<http://digithum.uoc.edu>

De micos i japonesos: mimetisme i anàstrofe...

«Señoras muñecas [...] os concedo que sois casi lindas, a fuerza de gracia, de manos delicadas, de pies en miniatura; pero sois feas, en suma, y, además ridículamente chiquitas, con aspecto de muñequito de estante, de tití, de no sé qué...» (P. Loti, 1925, pàg. 33-34).

«[...] la pequeña, la minúscula madama Tuki-San, alta como una media bota, de trece años a lo más, y ya mujer, importante, petulante, comadre. En mi infancia me llevaban alguna vez al teatro de los *animales sabios*; había allí cierta madama Pompadour, un gran primer papel, que era una mona empenachada a la que estoy viendo aún. Esta Tuki-San me la recuerda» (P. Loti, 1925, pág. 88).

«Yo reconozco el encanto de las niñas japonesas. Las hay adorables. Pero, ¿cómo pasa tan rápidamente su encanto, para convertirse en mueca de vejestorio, en sonriente fealdad, en aspecto de macaco?...» (P. Loti, 1925, pág. 176).

«Musmás chiquitas y graciosas, viejas damas simiescas, que llegan con su caja de fumar y su sombrilla cubierta de pintarrajos, sus chilliditos, sus reverencias; picoteando, cumplimentándose, saltando, siendo necesario todo el esfuerzo del mundo para tomarlas en serio» (P. Loti, 1925, pág. 205).

«Usan demasiados dorados y galones estos señores japoneses, ministros, almirantes, oficiales y demás funcionarios en traje de gala. Me recuerdan vagamente a cierto general Bum que tuvo su época de celebridad. ¡Y el frac, tan desagradable ya entre nosotros, qué singularmente lo llevan! Indudablemente, no les va: yo no sé en qué consiste; pero encuentro en cada uno de ellos, constantemente, una semejanza grandísima con el mono» (P. Loti, 1940, pág. 76).

Malgrat l'excentricitat d'aquests passatges, no es tracta d'una caracterització marginal que, renunciant a una posició de centralitat discursiva, compongui un retrat aïllat. La representació simiesca del no-europeu va constituir un lloc comú en el règim de visibilitat colonial. Un any abans de la publicació de *Madame Chrysanthème*, Henry Adams (1886) destacava sorprès que no havia trobat signes de *monkeyism* entre els japonesos. Aquest

era un mite freqüent relacionat amb la imitació que va haver de desmentir Sidney L. Gulick (1903) encara al començament de segle.

La imatge del mico constituïa una poderosa metàfora del Japó colonitzat que trobava també en l'hàbit cultural del vestit un element eficaç per a emfatitzar la distància amb Occident. En aquest sentit, D. Sladen (1892, 1903, 1904), G. Waldo Browne (1901) i Sir Henry Norman (1908) censurarien en els seus relats de viatge l'entossudiment japonès a incorporar la indumentària occidental.²⁴ La moda europea constituïa un signe de civilització; la seva adopció per part dels japonesos, una mena de *lèse-majesté* (I. Littlewood, 1996, pàg. 25), una *hybrid masquerade* (H. T. Finck, 1896)²⁵ que abismava el Japó en «lo grotesco y la bufonada» (P. Loti, 1925, pàg. 291-292). Davant la modernitat occidental, el Japó resultava només tolerable en la seva representació orientalista,²⁶ «japonitzat» com un exòtic *tableau vivant* transitat per samurais i *geishes* en quimono.

«The Japanese female costume undoubtedly has its disadvantages in practical life (it hampers the gait), but it is infinitely more picturesque and becoming than a Parisian costume on a Parisian woman; and when the Parisian costume is transferred to a Japanese woman, the effect is usually deplorable –an utter absence of fit, style, ease, and naturalness» (H. T. Finck, 1896, pág. 251).

«Allí se veía hasta qué punto la civilización occidental había penetrado en ellos. Uno de cada diez hombres iba vestido a la europea desde el sombrero hasta los zapatos. Es una extraña raza. Es capaz de parodiar toda clase de modelo humano que pueda encontrarse en una gran ciudad inglesa. El comerciante gordo y próspero de recortadas patillas; el profesor de ciencias de mirada apacible y larga cabellera, con ropas demasiado anchas para él; el estudiante con chaqueta de Eton y pantalones de fina tela; el joven oficinista miembro de Clapham Athletic Club, con franelas de tenis; artesanos vestidos de paño de lana muy gastado; el abogado con sombrero de copa, de labio superior limpiamente afeitado y con maletín de cuero negro; el marinero sin trabajo; el dependiente; todos éstos y muchos, muchísimos más pueden encontrarse en las calles de Tokyo en un paseo de media hora.

24. D. Sladen, *The Japs at Home* (1892), *Queer Things about Japan* (1903), *More Queer Things about Japan* (1904), escrit juntament amb N. Lorimer; G. Waldo Browne (1901), *Japan: the Place and the People*; Sir Henry Norman (1908), *The Real Japan*.

25. La mirada orientalista de Finck li permet reconèixer sorprenents semblances: «In Kyôto even more than in Tôkyô, I was struck by the fact that, when Japanese girls are very pretty they greatly resemble Spanish beauties in their sparkling black eyes, dark tresses, olive complexion, petite stature, and exquisite grace, at least from the waist up. The resemblance would be greatly heightened if they would copy Spanish ways of arranging the hair and give up their stereotyped style of combing it back from the forehead -the most trying and least becoming of all modes of coiffure». H. T. Finck (1896, pág. 262).

26. En la seva correspondència amb B. H. Chamberlain, Lafcadio Hearn escrivia: «The country is certainly going to lose all its charm, -all its Japaneseness; it is going to become all industrially vulgar and industrially common-place. And I feel tired of it. In short, the pendulum has swung the wrong way recently», E. Bisland (ed.), *The Japanese Letters of Lafcadio Hearn*, Boston / Nova York: Houghton Mifflin Company, 1910, pàg. 132.

<http://digithum.uoc.edu>

De micos i japonesos: mimetisme i anàstrofe...

Pero cuando uno dirige la palabra a esa imitación, resulta que sólo habla japonés. Uno la toca, y no es lo que uno pensaba» (R. Kipling, 1988, pàg. 117).

Aquesta mirada adquiriria una entitat singular en episodis històrics concrets com la guerra russo-japonesa o durant la contesa del Pacífic. La propaganda bèl·lica nord-americana va articular les més funestes imatges de l'estranyament de l'enemic representant els japonesos com a animals, principalment «micos grocs» amagats a les selves de Birmània²⁷ o violant dones blanques, en una caracterització que els registrava en la categoria del subhumà (J. W. Dower, 1986).²⁸ La pedagogia de l'odi que durant segles havia permeabilitzat la cultura popular nord-americana en la imatge infamant del *black monkey* s'adaptava així a la representació dels japonesos en les fórmules del *yellow monkey* i del *Japes (Japs & apes)*, reproduint l'estructura racista blanc/negre en l'oposició blanc/groc (R. Slotkin, 1992).

Les implicacions de la deshumanització visual dels japonesos serien profundes i les seves conseqüències devastadores per a milions de persones. En un imaginari popular històricament fascinat per la descripció extravagant del Japó, la repetició sistemàtica i deliberada d'aquestes imatges contribuiria a ultrapassar els límits del mite configurant la realitat mateixa. Com s'ha assenyalat, malgrat que en realitat ningú no cregués que els japonesos fossin micos «once the metaphor is accepted, it becomes that much easier to erase the line between image and reality» (I. Littlewood, 1996, pàg. 17).

No seria fins a l'imminent final de la guerra quan la necessitat de preparar l'administració nord-americana després de la victòria rehumanitzaria el Japó en la seva relació antitètica amb Occident. Novament, els discursos de la paradoxa i de la civilització inversa permetrien interpretar una cultura desconcertant, d'estetes i guerrers, tan refinada en el cultiu de crisantems com

brutal en la forja de catanes.²⁹ En aquest projecte, el gir relativista introduït per R. Benedict a *The Chrysanthemum and the Sword* (1946) tindria la virtut de sacsejar les certeses culturals d'Occident,³⁰ completant un discurs circular i autopoietic que acabaria implicant-se en l'autocaracterització dels mateixos japonesos.³¹

Anàstrofe cultural i civilització inversa

Mig segle després de l'aparició de la primera edició de *Madame Chrysanthème*, un altre escriptor francès, Pierre Boule,³² publicaria un relat de viatges no menys fantàstic. Boule descriuria una «civilització inversa» en la qual ximpanzés, gorilles i orangutans esclavitzaven els humans. Pocs anys abans que Barthes escrigués la seva etnografia naïf sobre el Japó, *L'Empire des signes* (1970), Boule publicava *La Planète des singes*³³ (1963), el relat d'una civilització primat no humana on els simis s'havien apropiat de la tecnologia dels homes.

L'impactant episodi del descobriment arqueològic d'una nina humana capaç de parlar, de pronunciar «una simple paraula, una paraula de dos síl·labes, *pa-pá*» (P. Boule, 1968, pàg. 182), habilitat cultural exclusiva dels simis, revelaria una terrible veritat: l'apropiació de la tecnologia de l'home per part del seu Altre natural, el mico, fins a l'extrem de superar-lo i fer de l'antic dominador, dominat; de qui va ser colonitzador, colonitzat.

Donna Haraway (1989) ha fonamentat el desenvolupament històric de la primatologia com a «saber colonial» que va definir des d'Occident «l'humà» en base al «simi», en un projecte similar a la construcció orientalista de «l'occidental» en relació amb «l'oriental». Per a Haraway, l'estudi de l'ordre primat, com «simian orientalism» (D. Haraway, 1989, pàg. 10-11), va constituir un saber científic en el qual la teatralització de les diferències entre el

27. En films com *Objective, Burma!*, de Raoul Walsh (1945), o *Bataan*, de Tay Garnett (1943), i *Back to Bataan*, d'Edward Dmytryk (1945).

28. «The variety of such metaphors was so great that they sometimes seemed causal and almost original. On the contrary, they were well routinized as idioms of everyday discourse, and immensely consequential in their ultimate functions. At the simplest level, they dehumanized the Japanese and enlarged the chasm between "us" and "them" to the point where it was perceived to be virtually unbridgeable» (J.W. Dower, 1986, pp. 81-82).

29. En aquest sentit, R. Benedict (1946) escrivia: «Sin embargo, todas estas contradicciones constituyen la trama y urdimbre de los libros sobre Japón, y son ciertas. Tanto la espada como el crisantemo forman parte de la imagen. Los japoneses son, a la vez, y en sumo grado, agresivos y apacibles, militaristas y estetas, insolentes y corteses, rígidos y adaptables, dóciles y propensos al resentimiento cuando se los hostiga, leales y traicioneros, valientes y tímidos, conservadores y abiertos a nuevas formas, preocupados excesivamente por el "qué dirán" y, sin embargo, propensos al sentimiento de culpa, incluso cuando los demás no saben que han dado un paso en falso; soldados en extremo disciplinados, pero con tendencia también a la insubordinación» (R. Benedict, 1974, pàg. 10-11).

30. Com s'ha assenyalat, en la monografia de Benedict «a medida que los japoneses van dejando de parecer seres extraños y erráticos, son los norteamericanos quienes empiezan a parecerlo» (T. Aoki, 2006, pàg. 83), fins a l'extrem que «lo que había empezado como un intento corriente de desvelar los misterios orientales, termina, con indudable éxito, como una deconstrucción *avant la lettre* de las claridades occidentales. Al término de su lectura [...] somos nosotros los que terminamos interrogados. ¿En qué se fundan, pues, nuestras certidumbres? En poca cosa, al parecer, fuera del hecho de ser nuestras». (C. Geertz, 1989, pàg. 131). Vegeu també els estudis compilats a: «Chrysanthemum and the Sword», *Dialectical Anthropology*, vol. 24, núm. 2, pàg. 141-233, juny de 1999.

31. Sobre aquest tema vegeu: B. Guarné (coord.), «Identitat i representació cultural: perspectives des del Japó», *Revista d'Etnologia de Catalunya*, núm 29, desembre de 2006. <<http://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/issue/view/4633/showToc>>

32. Pierre Boule (1912-1994).

33. P. Boule (1963), *El planeta de los simios*, Barcelona: Plaza & Janés, 1968. *El planeta dels simis*, Barcelona: Edicions La Magrana, 2001.

Publicitat japonesa del film *Beneath the Planet of the Apes* (1970), primera seqüela de la sèrie cinematogràfica

que és «animal» i el que és «humà» es va configurar en l'escenari més ampli de les oposicions de poder: natura/cultura, dona/home, salvatge/civilitzat, oriental/occidental.³⁴

La societat descrita per Boule ens situa davant d'un règim totalitari on un alt sentit de l'honor i un marcat respecte per la jerarquia i els valors tradicionals corren paral·lels al desassossec

identitari resultant de l'encontre amb la civilització humana.³⁵ Al contrari de l'adaptació cinematogràfica dirigida per Franklin J. Schaffner³⁶ (1967), Boule descriu una civilització ultrafuturista en la qual els simis vesteixen com humans, condueixen vehicles de motor i viuen en gratacels.³⁷ Les obres de Boule assolien l'èxit editorial en un món que, persuadit encara per la positivitat de la classificació Occident/Orient, assistia expectant al miracle japonès; la recuperació d'un país històricament sacsejat per la «modernitat» que neurotizava ara el desig de conquerir la igualtat política amb Occident, projectant-se en un futur tecnològic igual o superior econòmicament.

Gairebé una dècada abans de l'aparició de *La Planète des singes*, Boule havia aconseguit el favor del públic amb una novel·la on reflectia la seva experiència com a presoner aliat en la guerra contra el Japó. Amb el títol de *Le Pont de la rivière Kwaï*³⁸ (1952), Boule plasmaria els seus records com a combatent a la Xina, Birmània i Indoxina per mitjà de la vivència moral del captiveri d'un grup de soldats britànics condemnats a treballs forçats en un camp de concentració japonès.³⁹ La que acabaria sent la seva obra més coneguda situava el lector davant del desassossec d'enfrontar-se a la pròpia brutalitat en la fugida de l'Altre; davant de l'abisme de descobrir que l'absoluta diferència amb aquest Altre no és més que una de les múltiples expressions d'una realitat comuna.

«L'abisme infranquejable que als ulls d'alguns es bada entre l'ànima occidental i l'ànima oriental potser no és altra cosa que l'efecte d'un miratge. No serà potser solament la representació convencional d'un lloc comú sense base sòlida, una dita pèrfidament disfressada d'apreciació picant, de la qual no es pot invocar tan sols la condició de veritat primera per a justificar-ne l'existència?» (P. Boule, 1960, pàg. 9).⁴⁰

Si considerem *La Planète des singes* a la llum de la biografia del seu autor –colon francès al sud-est asiàtic i combatent contra els japonesos– la distòpia que planteja es revela com el teló de fons sobre el qual es projecten tant els terrors de l'experiència co-

34. «The Orient has been a troubling resource for the production of the Occident, the "East's" other and periphery that became materially its dominant. The West is positioned outside the Orient, and this exteriority is part of the Occident's practice of representation [...] Simian orientalism means that western primatology has been about the construction of the self from the raw material of the other, the appropriation of nature in the production of culture, the ripening of the human from the soil of the animal, the clarity of white from the obscurity of color, the issue of man from the body of woman, the elaboration of gender from the resource of sex, the emergence of mind by the activation of body» D. Haraway (1989, pàg. 10-11).

35. Llocs comuns que troben una expressió sorprenent en la referència visual a la cultura japonesa, com per exemple en la recreació de la imatge dels *San Zaru*, els tres micos de Nikko (Mizaru, Kikazaru, Iwazaru), durant l'escena del judici. A això s'ha de sumar el fet que per al modelatge de les pròtesis dels simis el maquillador John Chambers emprés un rostre asiàtic.

36. Nascut i educat a Tòquio -fill de missioners nord-americans- i combatent a la Guerra del Pacífic, la vinculació biogràfica de Schaffner amb el Japó resulta un element d'interès en la consideració de la seva producció. És aquest un tret comú amb Boule, a l'obra del qual la temàtica oriental serà una constant des de les seves primeres novel·les, com *Le Sacrilège malais* (1951).

37. En aquesta adaptació per al cinema, primera d'una extensa sèrie cinematogràfica i televisiva, els motius pressupostaris van ser determinants en la decisió d'ambientar la civilització de simis en una societat cavernícola.

38. *El pont del riu Kwai*. Barcelona: Club Editor, 1960.

39. Tal com el mateix autor exposa a *Aux sources de la rivière Kwai*. P. Boule (1966), *En las fuentes del río Kwai*, Barcelona: Plaza & Janés, 1968.

40. Traducció catalana de Joan Oliver (1960).

<http://dighum.uoc.edu>

De micos i japonesos: mimetisme i anàstrofe...

lonial⁴¹ com l'ansietat per un colonitzat que supera el colonitzador amb les seves pròpies armes.⁴² En aquest sentit, Ulysse Mérou, protagonista del relat, convé amargament:

«De todos modos, bien reflexionado, no sé si debería estar orgulloso de este descubrimiento o profundamente humillado. Mi amor propio comprobaba con satisfacción que los monos no han inventado nada, que han sido simples imitadores. Mi humillación se debe al hecho de que una civilización humana haya podido ser asimilada con tal facilidad por los monos» (P. Boule, 1968, pàg. 193).

En les paraules de Mérou ressonen les de Memmi en escriure:

«Un colonizado al volante de un automóvil es un espectáculo al que el colonizador se niega a acostumbrarse; se le niega toda normalidad, como si se tratase de una pantomima simiesca» (A. Memmi, 1971, pàg. 146).

Quan amb la perspectiva del temps relacionem *La Planète des singes* amb les obres de Loti abans esmentades, s'estableix una estranya tensió en la tradició occidental de narrar el Japó com a civilització paradoxal i inversa; una tradició en la qual la seva

representació com a anàstrofe cultural troba en la imatge del mico una metàfora de matisos polisèmics, tant en la definició del que és «japonès»⁴³ com en la caracterització del que és «occidental».

En darrer terme, els relats de Boule i Loti ens confronten amb la representació d'un Altre absolut, natural o cultural, simi o japonès, còpia inversa de la civilització humana o de la civilització occidental. Amb el desafiament d'una presència mimètica, grotesca i amenaçadora, que –més enllà del que denota– ens inquireix sobre el sentit de «l'occidental» i «l'humà» com a categories idèntiques i excloents en la representació del món.

Bibliografia

- ADAMS, H. (1969). *Letters of Henry Adams (1858-1891)*. Boston / Nova York: Houghton Mifflin Company.
- AOKI, T. (2006, desembre). «El caràcter de *El crisantem i l'espasa*» [1990]. B. GUARNÉ (coord.). *Revista d'Etnologia de Catalunya*. Núm. 29.
<<http://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/article/view/56750/66520>>
- BEFU, H. (2006, desembre). «Aspectes de la identitat nacional japonesa». A: B. GUARNÉ (coord.). *Revista d'Etnologia de Catalunya*. Núm. 29.
<<http://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/article/view/56744/66514>>
- BENEDICT, R. (1946). *El crisantemo y la espada. Patronos de la cultura japonesa*. Madrid: Alianza, 1974.
- BESTARD, J.; CONTRERAS, J. (1987). *Bárbaros, paganos, salvajes y primitivos*. Barcelona: Barcanova.
- BHABHA, H. K. (1995). «The Other Question: Stereotype, Discrimination and the Discourse of Colonialism» [1983]; «Of Mimicry and Man. The Ambivalence of Colonial Discourse» [1984]. A: *The Location of Culture*. Londres / Nova York: Routledge.
- BHABHA, H. K. (1986). «Foreword: Remembering Fanon. Self, Psyche and the Colonial Condition» [1952]. A: F. FANON. *Black Skin, White Masks*. Londres: Pluto Press.
- BOULLE, P. (1952). *El pont del riu Kwai*. Barcelona: Club Editor, 1960.
- BOULLE, P. (1963). *El planeta de los simios*. Barcelona: Plaza & Janés, 1968.

Cartells nord-americans de propaganda antijaponesa

41. El colonialisme europeu, l'experiència històrica de l'esclavitud i el tràfic negrer, la segregació i el conflicte racial són temes presents tant a l'obra de Boule com en l'adaptació cinematogràfica de Schaffner. En la consideració d'aquests temes resulta d'interès l'estudi d'E. Greene (1996) sobre l'impacte de la saga cinematogràfica de *The Planet of the Apes* en la cultura popular nord-americana.
42. El més avantatjat dels «fills d'Occident», el Japó, organitzava els Jocs Olímpics de Tòquio el 1964, tan sols dinou anys després de la derrota militar, sis anys després l'Exposició Universal d'Osaka, el 1970, fita simbòlica del nou Japó com a potència econòmica i tecnològica, i el 1975, l'Exposició Oceànica d'Okinawa.
43. E. Ohnuki-Tierney (1987, 1990a, 1990 b, 1991) ha identificat en el mico la figura del *trickster* o *clown* en la tradició cultural japonesa: «Macaques are uncannily similar to humans –at least the Japanese thinks so– both in their bodies and in their behaviour. No other animal has figured more prominently in deliberations about who the Japanese are as humans vis-à-vis animals and as a people vis-à-vis other peoples. The meanings and tropic functions assigned to the monkey therefore enable us to tap essential dimensions of the Japanese conception of self. The monkey provides us with a strategic window into the Japanese world view and ethos» (E. Ohnuki-Tierney, 1990, pàg. 91).

<http://digithum.uoc.edu>

De micos i japonesos: mimetisme i anàstrofe...

- BOULLE, P. (1966). *En las fuentes del río Kwai*. Barcelona: Plaza & Janés, 1968.
- BUXÓ, M. J. (1999). «...que mil palabras». A: M. J. BUXÓ, J. M. de MIGUEL (eds.). *De la investigación audiovisual. Fotografía, cine, video, televisión*. Barcelona: Proyecto A Ediciones.
- CALVO, L. (ed.) (1998). «Perspectivas en Antropología Visual». *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*. Tom LIII, quadern II. Madrid: CSIC-Instituto de Filología.
- CHAMBERLAIN, B. H. (1890). *Things Japanese. Being Notes on Various Subjects Connected with Japan*. Londres: John Murray & Yokohama: Kelly & Walsh, 1905.
- DIAS, N. (2005). «Imitation et Anthropologie». *Terrain*. Núm. 44.
- DOWER, J. W. (1986). *War without Mercy. Race & Power in the Pacific War*. Nova York: Pantheon Books.
- DURKHEIM, E. (1897). *El suicidio*. Madrid: Akal, 1998.
- FANON, F. (1952). *Black Skin, White Masks*. Londres: Pluto Press, 1993.
- FINCK, H. T. (1896). *Lotos-Time in Japan*. Londres: Lawrence & Bullen.
- FRÓIS, L. (1585). *Tratado sobre las contradicciones y diferencias de costumbres entre los europeos y japoneses*. R. de la Fuente Ballesteros (ed.). Ediciones Universidad de Salamanca, 2003.
- FUCHS, B. (2001). *Mimesis and Empire: The New World, Islam, and European Identities*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GEERTZ, C. (1988). *El antropólogo como autor*. Barcelona: Paidós, 1989.
- GIRARD, R. (1978). *Literatura, mimesis y antropología*. Barcelona: Gedisa, 1997.
- GREENE, E. (1996). *Planet of the Apes as American Myth: Race, Politics, and Popular Culture*. Middletown: Wesleyan University Press.
- GUARNÉ, B. (2006, desembre). «Identitat i representació cultural: perspectives des del Japó». *Revista d'Etnologia de Catalunya*. Núm. 29.
<<http://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/issue/view/4633/showToc>>
- GUARNÉ, B. (2007a). «Entre "lo propio" y "lo ajeno": wa/yô. Clasificación y mimetismo en la representación japonesa». A: L. CIRLOT; M. J. BUXÓ; A. CASANOVAS; A. T. ESTÉVEZ (coords.). *Arte, arquitectura y sociedad digital*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- GUARNÉ, B. (2007b). «La mirada y el (re)conocimiento. La producción jesuítica del saber sobre el Japón en la Europa mediterránea de los siglos XVI y XVII». A: L. BALAGUER; F. X. MEDINA (eds.). *La transmisión del conocimiento científico entre Asia y el Mediterráneo*. Barcelona: Casa Asia / Instituto Europeo del Mediterráneo (IEMed) / Residència d'Investigadors CSIC - Generalitat de Catalunya (en premsa).
- GUARNÉ, B. (2008) «Imágenes ominosas. Escarnios e injurias en la representación de la "mujer japonesa"». A: E. BARRÉS; D. ALMAZÁN *La mujer japonesa. Realidad y mito*. Saragossa: Asociación de Estudios Japoneses en España (AEJE) / Universidad de Zaragoza.
- GULICK, S. L. (1903). *Evolution of the Japanese. Social and Psychic*. Nova York / Chicago / Toronto / Londres / Edimburg: Fleming H. Revell Company.
- HALL, S. (1992). «The West and the Rest: Discourse and Power». A: S. HALL, B. GIEBEN (eds.). *Formations of Modernity*. Cambridge: Polity Press / The Open University, 1995.
- HARAWAY, D. (1989). *Primate Visions: Gender, Race and Nature in the World of Modern Science*. Nova York / Londres: Routledge.
- JORDAN, W. D. (1968). *White over Black: American Attitudes toward the Negro, 1550-1812*. Williamsburg: The University of North Carolina Press.
- KIPLING, R. (1889). *Viaje al Japón*. Barcelona: Laertes, 1988.
- LITTLEWOOD, I. (1996). *The Idea of Japan: Western Images, Western Myths*. Londres: Secker & Warburg.
- LOTI, P. (1887). *Madama Crisantemo*. Barcelona: Cervantes, 1925.
- LOTI, P. (1889). *El Japón*. Barcelona: Cervantes, 1940.
- MAUSS, M. (1936). «Técnicas y movimientos corporales». *Sociología y Antropología*. Madrid: Tecnos, 1971.
- MEMMI, A. (1966). *Retrato del colonizado precedido por retrato del colonizador*. Madrid: Cuadernos para el Diálogo, 1971.
- OHNUKI-TIERNEY, E. (1987). *The Monkey as Mirror: Symbolic Transformations in Japanese History and Ritual*. Princeton: Princeton University Press.
- OHNUKI-TIERNEY, E. «Embedding and Transforming Polytrope: The Monkey as Self in Japanese Culture». A: J. W. FERNÁNDEZ (ed.). *Beyond Metaphor: The Theory of Tropes in Anthropology*. Stanford: Stanford University Press, 1991.
- OHNUKI-TIERNEY, E. (1990, març). «Monkey as Metaphor? Transformations of a Polytrropic Symbol in Japanese Culture». *Man*, New Series. Vol. 25, núm. 1.
- OHNUKI-TIERNEY, E. (1990b). «The Monkey as Self in Japanese Culture». A: E. OHNUKI-TIERNEY (ed.). *Culture Through Time: Anthropological Approaches*. Stanford: Stanford University Press.
- SAADA, E. (2005). «Entre "assimilation" et "décivilisation". L'imitation et le projet colonial républicain». *Terrain*. Núm. 44.
- SAID, E. W. (1978). *Orientalism*. Londres / Henley: Routledge / Kegan Paul, 1980.
- SAKAI, N. (1988). «Modernity and Its Critique: The Problem of Universalism and Particularism». A: *Translation and Subjectivity: On "Japan" and Cultural Nationalism*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997. [«La modernitat i la seva crítica: el problema de l'universalisme i el particularisme». B.

<http://digitum.uoc.edu>

De micos i japonesos: mimetisme i anàstrofe...

GUARNÉ (coord.) (2006, desembre). «Identitat i representació cultural: perspectives des del Japó». *Revista d'Etnologia de Catalunya*. Núm. 29]. <<http://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/article/view/56752/66522>>

SLOTKIN, R. (1992). *Gunfighter Nation: The Myth of the Frontier in Twentieth-Century America*. Nova York: Harper Perennial, 1993.

TARDE, G. (1890). *Las leyes de la imitación*. Madrid: Daniel Jorro, 1907.

TAUSSIG, M. (1993). *Mimesis and Alterity: A Particular History of the Senses*. Nova York / Londres: Routledge.

TURNER, B. S. (1994). *Orientalism, Postmodernism & Globalism*. Londres / Nova York: Routledge.

VALIGNANO, A. *Sumario de las cosas de Japón (1583). Adiciones del sumario de Japón (1592)*. J. L. Álvarez-Taladriz (ed.). Tòquio: Sophia University, 1954.

Blai Guarné

Professor d'Antropologia del Departament d'Humanitats de la Universitat Pompeu Fabra (Barcelona) i del Departament d'Antropologia Social de la Universitat de Barcelona

blai.guarne@upf.edu

Blai Guarné és doctor en Antropologia Cultural, especialitzat en l'antropologia del Japó. Els seus interessos investigadors inclouen la teoria de la representació, els estudis culturals i postcolonials, i l'anàlisi de la cultura visual. Ha dut a terme treball de camp a l'Amèrica Llatina, Europa i Àsia amb el finançament d'institucions nacionals i internacionals. Ha desenvolupat investigació i docència a la Universitat de Barcelona, la Universitat Nacional de Misiones (Argentina), la Universitat Eötvös Loránd de Budapest (Hongria) i la Universitat de Tòquio (Japó), on ha estat investigador visitant becat pel Govern del Japó. En l'actualitat és professor d'Antropologia en el Departament d'Humanitats de la Universitat Pompeu Fabra (Barcelona) i en el Departament d'Antropologia Social de la Universitat de Barcelona, i membre del Grup de Recerca Inter-Àsia de la Universitat Autònoma de Barcelona. Entre les seves últimes publicacions destaca la coordinació del monogràfic sobre identitat cultural japonesa «Identitat i representació cultural: perspectives des del Japó», *Revista d'Etnologia de Catalunya*, núm. 29, versió en línia: <<http://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/issue/view/4633/showToc>>

Aquesta obra està subjecta a la llicència **Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya** de Creative Commons. Podeu copiar-la, distribuir-la i comunicar-la públicament sempre que n'especifiqueu l'autor i la revista que la publica (*Digitum*); no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>.